

TRƯỜNG ĐẠI HỌC VĂN HOÁ HÀ NỘI
KHOA VĂN HÓA HỌC

LÊ THỊ THỦY

**VIỆC PHỤNG THỜ TỨ PHÁP Ở HƯNG YÊN
TRONG BỐI CẢNH CÔNG NGHIỆP HÓA-HIỆN ĐẠI HÓA**

NGƯỜI HƯỚNG DẪN KHOA HỌC: TH.S. LÊ THỊ KIM LOAN

HÀ NỘI - 2014

LỜI CẢM ƠN

Để nghiên cứu và thực hiện thành công đề tài này, tôi xin được bày tỏ lòng biết ơn sâu sắc đến quý thầy cô cùng toàn thể các bạn, các anh chị, đã quan tâm giúp đỡ và theo sát tôi trong thời gian qua.

Trước tiên, tôi xin được gửi lời tri ân sâu sắc đến Ths. Lê Thị Kim Loan, giảng viên trực tiếp hướng dẫn và cũng là người có công lao to lớn nhất trong việc giúp tôi hoàn thành khóa luận này.

Tôi xin cảm ơn đến các thầy cô giáo trong khoa Văn hóa học đã tận tình truyền đạt kiến thức cho tôi để tôi hoàn thành bài khóa luận này.

Cuối cùng tôi xin gửi lời cảm ơn chân thành tới những người thân trong gia đình, bạn bè đã luôn ủng hộ, động viên, giúp đỡ tôi cả về vật chất lẫn tinh thần trong suốt quá trình học tập và thu thập tài liệu để hoàn thành khóa luận này.

Tuy đã cố gắng hết sức nhưng do hạn chế về thời gian, kiến thức, cũng như kinh nghiệm thu thập tài liệu và nghiên cứu khoa học nên khóa luận không thể tránh khỏi sự thiếu sót. Kính mong quý thầy cô cùng toàn thể các bạn góp ý, bổ sung để khóa luận của tôi được hoàn thiện hơn nữa.

Hà Nội, ngày 20 tháng 05 năm 2014

Người viết

Lê Thị Thủy

MỤC LỤC

MỞ ĐẦU	1
Chương 1: MỘT SỐ VẤN ĐỀ LỊCH SỬ VĂN HÓA LIÊN QUAN ĐẾN VIỆC PHỤNG THỜ TỨ PHÁP Ở VĂN LÂM HUNG YÊN.....	11
1.1. Một số khái niệm.....	11
1.1.1. Khái niệm “phụng thờ”, “tín ngưỡng”	11
1.1.2. Khái niệm “Tứ Pháp”	13
1.1.3. Khái niệm “ Công nghiệp hóa, hiện đại hóa”	14
1.2. Nguồn gốc của tín ngưỡng thờ Tứ Pháp.....	15
1.2.1. Lược sử hình thành và phát triển của tín ngưỡng Tứ Pháp.....	16
1.2.2. Bản chất của tín ngưỡng thờ Tứ Pháp.....	20
1.3. Tín ngưỡng thờ Tứ Pháp ở Hưng Yên	25
1.3.1. Phong tục và nghi lễ thờ Tứ Pháp ở Văn Lâm Hưng Yên.....	29
Tiểu kết chương 1	38
Chương 2: THỰC TRẠNG VIỆC PHỤNG THỜ TỨ PHÁP Ở VĂN LÂM HUNG YÊN TRONG QUÁ TRÌNH CÔNG NGHIỆP HÓA – HIỆN ĐẠI HÓA.....	40
2.1. Tổng quan về vùng đất Văn Lâm - Hưng Yên.....	40
2.1.1. Lịch sử hình thành vùng đất Hưng Yên	40
2.1.2. Vài nét về huyện Văn Lâm - Hưng Yên	42
2.2. Quá trình công nghiệp hóa – hiện đại hóa ở Văn Lâm - Hưng Yên	48
2.3. Tác động của công nghiệp hóa – hiện đại hóa đến tín ngưỡng thờ Tứ Pháp.....	51
2.3.1. Thực trạng của các di tích thờ Tứ Pháp	54
2.3.2. Phong tục và nghi lễ phụng thờ Tứ Pháp hiện nay	56
Tiểu kết chương 2	58

**Chương 3: QUÁ TRÌNH VẬN ĐỘNG VÀ Ý NGHĨA VĂN HÓA CỦA TÍN
NGƯỠNG THỜ TỨ PHÁP TRONG ĐỜI SỐNG CƯ DÂN HUNG YÊN⁶⁰**

3.1. Quá trình vận động của tín ngưỡng Tứ Pháp.....	60
3.2. Ý nghĩa văn hóa của tín ngưỡng Tứ Pháp trong đời sống cư dân Hung Yên.....	66
3.2.1. Thể hiện tinh thần cố kết cộng đồng.....	66
3.2.2. Cân bằng đời sống tâm linh.....	69
3.2.3. Thể hiện ý thức trân trọng nguồn nước.....	70
Tiểu kết chương 3	71
KẾT LUẬN	72
TÀI LIỆU THAM KHẢO	74
PHỤ LỤC	76

KHOA VH&H 2014

MỞ ĐẦU

1. LÝ DO CHỌN ĐỀ TÀI

Từ xa xưa, Người Việt sản xuất nông nghiệp chủ yếu phụ thuộc vào thiên nhiên. Họ sản xuất dựa vào kinh nghiệm sống của mình.

“Trông trời, trông đất, trông mây

Trông mưa, trông nắng, trông ngày, trông đêm...”

Hay:

“ Nhất nước, nhì phân, tam cần, tứ giống”

Với quan niệm “vạn vật hữu linh” mọi vật đều có linh hồn, người Việt nhìn thấy đằng sau mỗi hiện tượng tự nhiên đều có một vị thần. Các vị thần tự nhiên đó quyết định sự vận hành của vũ trụ, trong đó có đời sống của con người. Vì vậy, đối với họ, các hiện tượng như mây, mưa, sấm, chớp không chỉ đơn giản là các hiện tượng tự nhiên mà nó còn ẩn chứa những điều huyền bí, kì diệu. Là cư dân nông nghiệp lúa nước, người Việt tôn thờ trời, đất và các hiện tượng tự nhiên Mây (Vân), Mưa (Vũ), Sấm (Lôi), Chớp (Điện), nhân hóa các hiện tượng này, cho rằng nó có thể giúp đỡ hoặc làm hại đến bản thân con người và xã hội. Nắm được quy luật xoay vần của vũ trụ và mối quan hệ nhân quả của các hiện tượng Mây – Mưa – Sấm – Chớp, người nông dân đã nhận ra rằng: cái kết quả cuối cùng được sinh ra từ các hiện tượng trước đó như trời kéo mây vần vũ, sấm nổi lên, chớp giáng xé bầu trời là mưa. Do đó, muốn có Nước - Mưa, khi cầu cúng người ta đã không quên viện đến các vị thần Mây, Mưa, Sấm, Chớp. Và đó chính là các vị thần Tứ Pháp.

Tín ngưỡng thờ Tứ Pháp là tín ngưỡng bản địa của nước ta mang đậm màu sắc của nền văn minh lúa nước kết hợp với Phật giáo du nhập từ Ấn Độ, tồn tại phổ biến, rộng rãi ở đồng bằng Bắc bộ. Đây là một trong những hình thái tín ngưỡng

thờ thần nông nghiệp cổ sơ khi mà đời sống nông nghiệp lệ thuộc hoàn toàn vào thiên nhiên. Họ cầu mưa thuận gió hòa, cho cây cối tốt tươi mùa màng bội thu. Chính vì vậy, Pháp Vân, Pháp Vũ, Pháp Lôi, Pháp Điện lần lượt được ra đời để thỏa mãn nhu cầu tâm linh của con người lúc bấy giờ.

Tuy nhiên, trong xã hội hiện nay, hoạt động sản xuất nông nghiệp không còn phụ thuộc hoàn toàn vào thiên nhiên, người nông dân đã biết chủ động trong việc điều tiết thủy lợi cho sản xuất, con người không còn phụ thuộc nhiều vào các vị thần tự nhiên, thay vào đó là máy móc công nghệ hiện đại. Các vị thần tự nhiên không còn đóng vai trò quan trọng trong quá trình sản xuất nông nghiệp như trước.

Thực tế đã chứng minh: không có điều gì là bất biến, tồn tại mãi với cái nguyên gốc của nó. Các tín ngưỡng, tôn giáo cũng luôn vận động, tiếp biến, biến đổi cho phù hợp với xã hội đương đại. Tục thờ Tứ Pháp ở Hưng Yên cũng không nằm ngoài quy luật đó. Khi con người không còn phụ thuộc nhiều vào tự nhiên, máy móc của xã hội công nghiệp hóa làm thay cho con người trong sản xuất, thì họ dần quên đi vai trò và vị trí của các vị thần nông nghiệp trong quá trình sản xuất tự nhiên của mình. Điều này khiến cho tục thờ Tứ Pháp có sự biến đổi so với nguyên bản của nó. Nhận thấy được điều này, tôi mạnh dạn chọn đề tài nghiên cứu về “ *Việc phụng thờ Tứ pháp ở Văn Lâm Hưng Yên trong bối cảnh công nghiệp hóa, hiện đại hóa*” để hiểu được quá trình vận động của hiện tượng văn hóa tín ngưỡng này trong xã hội hiện đại.

2. TÌNH HÌNH NGHIÊN CỨU

Trong tâm thức người Việt, đặc biệt ở Bắc Ninh và Hưng Yên tín ngưỡng thờ Tứ Pháp đã ăn sâu bám rễ. Đây là nơi phát tích cũng là nguồn gốc sơ khai, nền tảng của hệ thống tín ngưỡng thờ Tứ Pháp ngày nay. Có rất nhiều nhà nghiên cứu, nhà khoa học quan tâm, nghiên cứu và tốn khá nhiều giấy mực để

bàn về tín ngưỡng thờ Tứ Pháp. Có thể kể tên một số công trình tiêu biểu như: Nguyễn Văn Huyền (1995), *Góp phần nghiên cứu văn hóa Việt Nam*; Lê Thị Kim Loan (1997), *Tục thờ Tứ Pháp của người Việt (Qua khảo sát Bắc Ninh và một số vùng phụ cận)*; Nguyễn Minh San (1998), *Tiếp cận tín ngưỡng dân dã Việt Nam*, Nxb Văn hóa dân tộc; Nguyễn Mạnh Cường (2000), *Chùa Dâu – Tứ Pháp và hệ thống các chùa tứ pháp*. Nxb Khoa học xã hội ; Nguyễn Đăng Duy (2001), *Văn hóa tâm Linh*, Nxb VH- TT ông đã đưa ra các khái niệm về văn hóa tâm linh trong đời sống xã hội, cá nhân và gia đình, tâm linh trong tín ngưỡng, tôn giáo, trong tín ngưỡng thần thánh ; Hoàng Mạnh Thắng (2012), *Lễ hội cổ truyền ở Hưng Yên sự biến đổi hiện nay*, Nxb Lao động; Ngô Đức Thịnh, Trương Chí Long (2013), *Văn hóa thờ nữ thần – Mẫu ở Việt Nam và Châu Á bản sắc và giá trị*, Nxb Thế giới; ...

Ngoài ra, tín ngưỡng thờ Tứ Pháp còn thấy được đề cập nhiều trên các tạp chí, báo mạng điện tử, nghiên cứu tiêu như: *Tục thờ Tứ Pháp – một hình thức tín ngưỡng nông nghiệp cầu mưa, cầu tạnh* của Lê Thị Kim Loan đăng trên Thông báo Khoa học ĐHVH tập 3 – 1999; *Tín ngưỡng thờ Tứ Pháp tại đồng bằng Bắc bộ* của Trần Lan Chi đăng trên phapluanonline (tập san pháp luận số 09 ngày 05 tháng 11 năm 2009); *Luy Lâu và tứ pháp – Mây Mưa Sấm Chớp*” của Phan Cẩm Thượng đăng trên tạp chí Tia Sáng (số 10/ 2013)...

Các công trình nghiên cứu trên đều chủ yếu đi sâu phân tích truyền thuyết và các nghi lễ phụng thờ Tứ Pháp, chưa có công trình nào nghiên cứu về sự vận động của tín ngưỡng này trong lịch sử và trong giai đoạn hiện nay.

3. MỤC ĐÍCH VÀ NHIỆM VỤ NGHIÊN CỨU

3.1. Mục đích:

Qua kết quả khảo cứu, đề tài nhằm làm sáng tỏ ý nghĩa của việc phụng thờ Tứ Pháp trong đời sống văn hóa của cư dân Hưng Yên xưa, nay và quá trình

vận động của tín ngưỡng này trong bối cảnh công nghiệp hóa, hiện đại hóa nông thôn Việt Nam.

3.2. Nhiệm vụ nghiên cứu:

- Khảo sát tục thờ Tứ Pháp tại Hưng Yên thông qua truyền thuyết, di tích, lễ nghi, phong tục...

- Phân tích tác động của hiện đại hóa, công nghiệp hóa đến việc phụng thờ Tứ Pháp của cư dân Hưng Yên trong giai đoạn từ 1986 đến nay.

4. ĐỐI TƯỢNG, PHẠM VI NGHIÊN CỨU

4.1. Đối tượng nghiên cứu

Việc phụng thờ Tứ Pháp, một hình thức tín ngưỡng nông nghiệp cổ xưa của người Việt và những biến đổi của nó trong xã hội công nghiệp hóa, hiện đại hóa.

4.2. Phạm vi nghiên cứu

- Về không gian : Huyện Văn Lâm, Hưng Yên và vùng phụ cận

- Về thời gian : Từ 1986 đến nay

5. PHƯƠNG PHÁP NGHIÊN CỨU

- Phương pháp văn bản học được sử dụng để khảo cứu thần phả, thần tích, truyền thuyết, lễ nghi của tín ngưỡng Tứ Pháp trong lịch sử.

- Phương pháp điền dã, nghiên cứu tham dự, phỏng vấn, điều tra được sử dụng để có kết quả nghiên cứu về thực trạng việc phụng thờ Tứ Pháp trong giai đoạn từ 1986 đến nay.

- Phương pháp phân tích, tổng hợp và luận sử học được sử dụng để mô phỏng quá trình vận động của văn hóa tín ngưỡng Tứ Pháp Hưng Yên từ quá khứ đến hiện tại.

6. BỐ CỤC ĐỀ TÀI

Ngoài phần Mở đầu, Kết luận, Phụ lục, Tài liệu tham khảo, đề tài gồm ba chương:

Chương 1 : Một số vấn đề về lịch sử văn hóa liên quan đến việc phụng thờ Tứ Pháp ở Văn Lâm, Hưng Yên

Chương 2 : Thực trạng phụng thờ Tứ Pháp ở Văn Lâm, Hưng Yên trong quá trình công nghiệp hóa hiện đại hóa

Chương 3 : Quá trình vận động và ý nghĩa văn hóa của tín ngưỡng Tứ Pháp trong đời sống cư dân Văn Lâm Hưng Yên

KHOA VH&H 2014

TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. Toan Ánh (1992), *Hội hè đình đám* (quyển Thượng), Nxb Thành Phố Hồ Chí Minh
2. Nguyễn Mạnh Cường (2000), *Chùa Dâu – Tư Pháp và hệ thống các chùa tư pháp*. Nxb Khoa học xã hội.
3. Nguyễn Đăng Duy (2001), *Văn hóa Tâm Linh*, Nxb VH- TT
4. Nguyễn Văn Huyền (2003) , *Góp phần nghiên cứu văn hóa Việt Nam*, Nxb Khoa học xã hội.
5. Đinh Gia Khánh (1993), *Lễ hội cổ truyền trong xã hội hiện đại*, Nxb Khoa học xã hội
6. Lê Văn Kỳ, Thu Loan (2012), *Lễ hội nông nghiệp Việt Nam*, Nxb Văn hóa dân tộc
7. Nguyễn Phúc Lai, Nguyễn Quang Ngọc (2008), *Hưng Yên vùng phù sa văn hóa*, Nxb Trẻ Thành Phố Hồ Chí Minh.
8. Vũ Tự Lập (1991), *Văn hóa và cư dân đồng bằng sông Hồng*, Nxb Khoa học xã hội
9. Lê Thị Kim Loan (1999), *Tục thờ Tư Pháp, một hình thức tín ngưỡng nông nghiệp cầu mưa, cầu tạnh*, Đăng trên Thông báo Khoa học Đại học Văn Hóa
10. Hữu Ngọc (1995), *Từ điển văn hóa cổ truyền Việt Nam*, Nxb Thế giới
11. Trần Thế Pháp (2011), *Lĩnh Nam chích quái*, Nxb Trẻ Hồng Bàng
12. Nguyễn Minh San(1998),*Tiếp cận tín ngưỡng dân dã Việt Nam*, Nxb Văn hóa dân tộc.

13. Hoàng Mạnh Thắng (2012), *Lễ hội cổ truyền ở Hưng Yên sự biến đổi hiện nay*, Nxb Lao động.
14. Trịnh Như Thấu (1937), *Hưng Yên địa chí*, NXb Impr.de Ngô Tử Hạ
15. Ngô Đức Thịnh (2001), *Tín ngưỡng và văn hóa tín ngưỡng ở Việt Nam*, Nxb Khoa học xã hội.
16. Ngô Đức Thịnh, Trương Chí Long (2013), *Văn hóa thờ nữ thần – Mẫu ở Việt nam và Châu á bản sắc và giá trị*, Nxb Thế giới
17. Nguyễn Tài Thư (1988), *Lịch sử Phật giáo Việt Nam*, Nxb Khoa học xã hội
18. Tỉnh hội Phật Giáo Hưng Yên (2009), *Lịch sử Chùa Pháp Vân*